

УДК 340.123 (477.8) “19”

А. Ю. Бойчук, аспірант

Одеська національна юридична академія,
кафедра історії держави та права,
вул. С. Варламова, 9, м. Одеса, 65009, Україна

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ НА СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ В ГАЛИЧИНІ У КІНЦІ XIX — НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

У статті йдеться про становлення політико-правових поглядів видатних українських адвокатів, громадсько-політичних діячів, таких як К. Левицький, Є. Олесницький, та їх вплив на формування політико-правової думки на західноукраїнських землях другої половини XIX — початку XX ст.

Ключові слова: держава, право, парламент, Галичина, адвокати.

Проголошення Україною незалежності повернуло вітчизняну історико-правову науку в зовсім інше русло, з проповідування і вивчення ідей марксизму-ленінізму до дослідження давно заборонених та забутих сторінок нашого славного історичного минулого. Слід зазначити, що так звані “П’ємонт”, де завжди пам’ятали і поважали українську історію та її славних синів, які все своє життя вірою і правдою служили власній державі, не зважаючи на всі політичні перипетії, була Західна Україна. Однією з таких призабутих сторінок нашого минулого, яке є надзвичайно актуальним на сучасному етапі становлення нашої державності, став процес формування і розвитку адвокатури на західноукраїнських землях у складі Австро-Угорської імперії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання проблеми, пов’язаної з дослідженням політичної та правової діяльності Галицьких правників, дає підстави стверджувати, що в Україні існує широке коло публікацій, які присвячені дослідженню їх творчого та наукового доробку. Варто звернути увагу на праці С. І. Барана, Т. В. Варфоломеєвої, І. Ю. Головацького, В. С. Кульчицького, В. В. Костицького, О. Л. Копиленка, В. В. Медведчука, І. П. Макаровського, В. В. Марчука, М. Мацькевича, М. Марковського, В. В. Медведчука, О. Д. Святоцького, В. Б. Скомаровського, І. С. Павчука, Ю. Є. Полянського, О. Н. Ярмаши та інші. Однак, на думку вчених, кількість юридичних праць у сфері дослідження політико-правової спадщини західноукраїнських юристів в Україні є недостатньою і потребує детального аналізу.

Метою статті є здійснення комплексного, системного, історичного та правового аналізу творчості видатних українських адвокатів, громадсько-політичних діячів з точки зору висвітлення їх поглядів, пов’язаних з визнанням громадянських прав і свобод простого населення Галичини в період її перебування в складі Австро-Угорської імперії. А також підтвердити думку ряду вітчизняних та зарубіжних науковців, що протягом свого життя, правничої, політичної діяльності вони ніколи не переставали боротися за права простого люду і за незалежну українську державу.

Після невдалих війн 1859 і 1866 рр. з Пруссією багатонаціональна Австрійська імперія перетворилася у 1867 р. в дуалістичну монархію, яка складалася з двох держав — Австрії та Угорщини [1, 68–89].

Глиbokі національні суперечності в середині держави призводили до національних конфліктів. Антидемократична політика правлячих кіл призвела до того,

що наприкінці XVIII ст. у Галичині, як зазначав І. Франко, “при руській мові, при руській народності лишалися тільки прості чорні хлопи і вбогі та маловчені сільські священики” [10, 23–55].

Серед українського населення посилювали національну свідомість, за словами відомого громадсько-політичного діяча Галичини Костя Левицького, окремі представники грекокатолицького духовенства, оскільки “національно свідомої і діяльної світської інтелігенції у тих часах майже не було. Були тільки одиниці більш-менш національно свідомі між державними урядовцями, учительством гімназій і серед урядовців львівського магістрату і поліції” [7, 36–45].

Незважаючи на соціальний та національний гніт, під впливом політичних і культурних змін, що мали місце в країнах Західної Європи, на початку XIX ст. у Галичині розпочинається так звана “адвокатська доба” національного відродження.

Щодо українців-правників, то серед української інтелігенції 40–50-х років XIX ст. “це переважно були поповичі, виховані у польській культурі й польському середовищі і хоча інколи симпатизували українському населенню, але національно-визвольні ідеї їм були чужі” [6, 46–67]. Із тих спольщених правників лише поодинокі стали на захист прав і свобод українського населення Галичини під впливом революційних подій 1848 р., що відбувалися в Австрійській імперії [3, 66]. Це, зокрема, І. Борискевич, В. Ковальський та А. Павецький. Так, львівський адвокат І. Борискевич був співзасновником Головної Руської Ради (створена в травні 1848 р.) і одним із заступників голови ГРР єпископа Г. Яхимовича (другий заступник О. М. Куземський). Він відстоював ідею поділу Галичини на східну (українську) та західну (польську) провінції з автономними органами управління. Від імені ГРР він виступав на слов'янському Конгресі у Празі (2–12 червня 1848 р.), учасники якого підтримали прагнення українців про автономію Східної Галичини. А через деякий час, у складі делегації від ГРР І. Борискевич 6 листопада 1848 р. вручив цісарю Фердинанду, а 28 січня 1849 р. — новому цісарю Францу-Йосифу, петицію, в якій ГРР вимагала від уряду: “1) поділити Галичину на українську й польську провінцію; 2) створити національну українську гвардію; 3) запровадити українську мову в школах і всіх урядах української Галичини; 4) скасувати двірський мандат арів та установити на їх місце державних урядовців; 5) установити комісії для вирішення спорів про ґрунти й ліси між дворами й громадянами; 6) усунути урядовців, неприхильних нашому народові; 7) зрівняти в правах греко-католицьке духовенство з духовенством латинським” [4, 88–90]. Участь адвоката І. Борискевича у справі автономії Східної Галичини була настільки активною, що серед громадянства Львова навіть пішов поголос про його арешт “за неприязне відношення до австрійського уряду”. Однак посилення абсолютизму в 50-х роках перекреслили сподівання надії галичан-українців на автономію Східної Галичини. У 1861 р. І. Борискевича було обрано послом до першого галицького сейму, в якому він продовжував відстоювати інтереси незахищеного українського населення Галичини. Львівський адвокат А. Павецький теж був одним із співзасновників ГРР, але особливо зарекомендував себе на посаді редактора першого українського часопису “Зорі Галицької” (1848–1850 р.). Активну громадську та культурно-освітню роботу здійснював і радник Міністерства справедливості В. Ковальський, активний член ГРР та перших українських культурно-освітніх установ — “Галицько-руської Матиці” та “Народного Дому”. Він написав для українських народних шкіл “Руську читанку” (1852 р.), а також започаткував видавництво “Вістника законів державних і правительства”, в якому українською мовою друкувалися урядові закони [2, 57–65].

У 1873 р. В. Ковальського було обрано послом до австрійського парламенту, де на одному із засідань він виголосив промову, в якій, зокрема, зазначив, що з “приреченої рівноправності український нарід нічого не осягнув” [8, 43], а тому “мусить з'єдинитися, щоби приготувитись до ще твердшої боротьби”.

Зрозуміло, що поодинокі постаті національно свідомих українських правників 40–60-х років не спроможні захистити права українського населення від свавілля поміщиків та чиновників. А тому, за словами К. Левицького, “коли наш нарід дійшов до волі і перших свобод громадянських під Австрією (1848 р.), то він ще довгий час не мав своїх народних адвокатів та через те, як безборонна маса наражений був на величезні втрати, на усіх ділянках свого життя” [6, 145–170].

Ситуація змінилася на краще лише після 28 березня 1862 р., коли у Львівському університеті було відкрито дві кафедри з українською мовою викладання: кафедра цивільного права, яку очолив доктор Лопушанський, та кримінального права (доктор Сроковський). А серед студентів появились люди, які розуміли, що повинні служити не тільки своїм корисним інтересам, а робити щось для потреб власного поневоленого народу. Найяскравішими посталями із цієї плеяди були І. Добрянський, О. Іскрицький, Т. Дембицький, В. Лучаківський, В. Барвінський. Львівський адвокат І. Добрянський, як писав про нього К. Левицький, “був чоловіком культурним і щирим в справах народних. А ми, молоді правники, не раз звертали до нього по правну інформацію і пораду, та він не відказувався ніколи від цього” [9, 45–76]. Наприкінці 70-х років І. Добрянський обійняв посаду доцента на кафедрі кримінального права Львівського університету і цим ще більше приєднався до праці з виховання висококваліфікованих українських правників.

Середина 70-х років у Галичині була особлива й тим, що в цей період частина галицької молоді Львівського університету захоплювалася ідеями М. Драгоманова. Переслідуваний царизмом, він по дорозі до Європи у березні 1876 р. тимчасово зупинився у Львові, вступив до “Академічного кружка”, при якому виходив часопис “Друг”. Крім таких студентів, як І. Франко та М. Павлик, які були в тісних стосунках з Михайлом Драгомановим, його ідеями пройнялося і кілька правників — Остап Терлецький, Михайло Бучинський, Іван Мандичевський та Михайло Котурніцький [10, 34].

10 жовтня 1877 р. у Львові прокотилася хвиля арештів та обшуків у справах так званих “соціалістів”. Було арештовано І. Франка, М. Павлика, О. Терлецького, М. Котурніцького, І. Мандичевського за те, що вони “стали членами тайного закордонного товариства і до сього товариства старалися приєднувати членів”. Однак широкого розповсюдження драгоманівської ідеї, крім вузького кола студентів, у Галичині не здобули, оскільки, як зазначав К. Левицький, “загал нашої спільноти тоді не розумів про що йде... Одні “страхопуди” казали, що се людець небезпечні, — наче російські анархісти, а другі брали се на легкий рахунок студентської фантазії...” [13, 124].

Кінець XIX початок XX століття вважається золотим часом Української адвокатури під владою Австро-Угорської імперії. Галицькі адвокати виконували не лише професійні обов’язки, часто вони ставали політичними борцями за національні і політичні права власного народу. Характерним прикладом може бути процес у Львові 1893 р., коли перед судом присяжних стали два українські художники Корніло Устянович та Степан Томасевич. Вони обвинувачувались в тому, що розмалюючи церкву в с. Бутинах Жовківського району, неправильно її розмалювали і при цьому, на думку суддів, порушили права та свободи підданих Австрійського імператора [5, 57]. Обох підсудних захищав нікому не відомий ще на той час політик і адвокат Кость Левицький. Він не лише зумів добитися виправдання підсудних, але й використувати трибуну суду для захисту прав і свобод простих галичан.

Прогресивна політична діяльність адвокатів не залишалася поза увагою офіційної влади. Подекуди вона намагалася спровокувати й сфальсифікувати проти адвокатів обвинувачення. Так було, наприклад, з адвокатом Михайлом Королем з м. Жовкви. На захист якого виступили три адвокати: Іван Добрянський, Євген Олесницький і Степан Федак. Суд виправдав Михайла Короля [11, 45–78].

У 1881 р. в Львові була заснована громадська організація “Кружок правників”, членами якої були К. Левицький (голова), А. Чайковський, Є. Олесницький, О. Ого-

новський, С. Данилович, І. Могильницький та багато інших видатних правників. Члени “Кружка” вбачали своє головне завдання в тому, щоб “помагати русинам правникам в їх образованию фаховім” [14, 57–67], через “уряджуване відчитів, через здаване справоздань науково-правних, через зкуповане книжок і скриптів правничих, через видване скриптів” [15, 56]. На початку своєї діяльності майбутні правники збирали фахову літературу для власної бібліотеки та виступали з лекціями перед студентами факультету. У 1882 р. з ініціативи професора О. Огоновського було створено комісію з шести осіб, яка мала зайнятися “сталене руської правничої термінології”. Згодом, у 1893 р. К. Левицький видав “Німецько-русский словарь висловів правничих і адміністративних”, а в 1920 р. — “Німецько-український правничий словарь”, завдяки чому він став почесним членом НТШ ім. Т. Г. Шевченка.

Безперечно, що велика заслуга як у діяльності “Кружка правників”, так і вихованні з його членів висококваліфікованих юристів належить професору О. Огоновському, який з 1870 р. працював асистентом, згодом — професором на кафедрі цивільного права, а з 1882 р. до 1891 р. — завідувачем цієї ж кафедри. О. Огоновський як викладач був найдосвідченішим знавцем цивільного австрійського права і написав на цю тему чимало наукових праць.

Визначною подією в тогочасній Східній Галичині стало створення для організації і об’єднання дрібного селянства, з метою захисту та відстоювання їхніх прав та свобод, у 1890 р. І. Франком, М. Павликом, К. Левицьким, М. Грушевським, О. Терлецьким, С. Даниловичем, О. Огоновським Русько-Української радикальної партії, що поширювала свою діяльність також на Буковину і частково на Закарпаття. Найважливішими вимогами її програми були ліквідація феодальних привілеїв і встановлення політичних свобод і рівності всіх перед законом. “Основний закон, — казав І. Франко на загальноміських зборах мешканців Львова, — обіцяє рівність усіх громадян перед законом. Але той же закон, перед яким вони повинні бути рівними, сам встановлює нерівність. Чинне цивільне і частково кримінальне право засновані на соціальному ладі, який особисте значення людини збільшує пропорційно капіталу, котрий вона має. Звідси, чим багатша людина, тим більше вона варта, а людина без капіталу є нуль” [16, 67–78].

18 квітня 1909 р. з ініціативи професора С. Дністрянського у Львові створюється “Товариство українсько-русських правників” (ТУП), основу якого склали студенти-юристи, члени “Кружка правників” [17, 89]. Головною метою своєї діяльності новостворене товариство вбачало у тому, щоб “розбудити у всіх членах правників почуття організаційної спільноти й обов’язку до співпраці у всіх діяннях громадянського життя, зв’язаних з правничим станом”. Однак вся робота фактично зводилася до написання наукових статей та читання рефератів. Протягом 1910–1913 рр. ТУП видавало “Правничий Вістник”. Певна стихійність у роботі “ТУП” була зумовлена тим, що професор С. Дністрянський багато часу віддавав роботі парламенту, послом до якого його було обрано у 1907 році [18, 32].

У березні 1914 р. професор С. Дністрянський робить спробу об’єднати правників-українців у правниче товариство. Однак з’їзд, що відбувся у Львові, мав, за його словами, “чисто локальний характер”, оскільки в ньому взяли участь “тільки українські правники з Галичини... виключно члени тодішнього українського правничого товариства у Львові” [13, 47].

Слід зазначити, що парламентська діяльність українських правників потребує окремого дослідження. Частково це зробив К. Левицький у своїй праці “Українські політики” (ч. 1–2, Львів, 1936–1937 р.). Першими послами до галицького сейму та парламенту в період “адвокатської доби” національного відродження було обрано таких правників: у 1889 році адвоката з Городенки Т. Окуневського (1858–1937) та адвоката русофіла із Жовкви М. Короля (1856–1925); у 1895 році — адвоката зі Стрия Є. Олесницького; у 1901 році послом до парламенту став адвокат із Калуша А. Кос (1864–1918).

А. Ю. Бойчук, аспирант

Одесская национальная юридическая академия,
кафедра истории государства,
ул. С. Варламова, 9, г. Одесса, 65009, Украина

**ВЛИЯНИЕ УКРАИНСКИХ АДВОКАТОВ НА СТАНОВЛЕНИЕ
ГОСУДАРСТВЕННО-ПРАВОВОЙ МЫСЛИ В ГАЛИЧИНЕ
В КОНЦЕ XIX — НАЧАЛЕ XX ВЕКА**

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена исследованию политико-правовых взглядов выдающихся адвокатов, общественно-политических деятелей: О. Терлецкого, К. Левицкого, Е. Олесницкого, изучению их влияния на формирование политико-правовой мысли на западноукраинских землях второй половины XIX — начала XX века.

Ключевые слова: государство, право, парламент, Галичина, адвокаты.